

VAN HET VLAAMS NATIONAAL ZANGVERBOND NAAR HET ALGEMEEN NEDERLANDS ZANGVERBOND (1940-1952)

In een vorig artikel schetsten we het ontstaan van het VNZ vóór Wereldoorlog II. In deze tweede bijdrage behandelen we de oorlogsperiode, het ontstaan van het ANZ en de scheuring tussen het ANZ en de „Dag van het Vlaamse Lied”. De informatie haalden we uit het VNZ- en ANZ-archief in het AMVC, uit fotomateriaal van het Studie- en Navorsingscentrum van de Tweede Wereldoorlog, uit KSA-papieren die het bezit zijn van Dr. L. Vos, uit interviews met W. De Meyer, K. Peeters, E. Wauters en I. De Sutter en uit krantenberichten.

1. De oorlog

Vóór 1940 ging het VNZ duidelijk in VNV-richting, maar zonder het Vlaamse Front, het Verdinaso of flaminganten uit de katholieke partij voor het hoofd te stoten. Door zijn Vlaams-nationalistisch karakter lag het voor de hand dat het zangverbond het VNV in de collaboratie zou volgen. Het behoorde tot de stichtende leden van de „werkgeenschap voor volkse cultuur”, Volk en Kunst.

Alhoewel het zangfeest in 1940 wegviel, kon het VNZ al vlug zijn activiteiten hernemen. De jaarlijkse propagandatocht naar Nederland groeide uit tot twee tiendaagse reizen, wat zonder Duitse steun niet mogelijk zou geweest zijn. De provinciale afdeling Limburg testte het VNZ-initiatief, de „Dag van

het Vlaamse Lied”, uit. Dit was een studiedag voor volkslied, volksdans en muziek, meestal georganiseerd in samenwerking met het Vlaams Instituut voor Volkskunst (VIVO) en bedoeld als gewestelijk propagandamiddel. De voormiddag werd gevuld met referaten, de namiddag met kooroptredens en volkszang. De Limburgse kern trad nu pas op de voorgrond, onder de leiding van Theo Brouns, die kabinetschef was van Romsee, de gouverneur van Limburg. Brouns noemde zichzelf een hartstochtelijk propagandist voor het VNZ en was bevriend met Willem De Meyer, met wie hij samenwerkte op muzikale avonden¹.

Het zangverbond verzorgde een heruitgave van *Zingende Scharen* naast de nieuwe liedbundel *Al stappend langs de baan en zingend 't vrije lied*. Dit laatste boekje bevatte 24 stapliederen, waarvan een overdruk verscheen in de *Opvoedkundige Brochure-reeks van de studiekringen van het Christen Onderwijzersverbond (COV)*². De muzikale keuze verschoof sterk naar stap- en strijdlieiders. Een weekendcursus voor koorleiders, ingericht te Brussel, ken-

1. Theo BROUNNS, *Dagboek van mijn gevangenisleven*, p. 48, 49, 52. Brouns was actief in het VNZ vanaf 1935. In 1937 richtte hij het Meulemanskoor opnieuw op, werkte mee aan muzikale avonden (ook in Gent) en zorgde voor de propaganda van de koren van Genk, Lommel, Eisden en Maaseik.

2. Tweemaandelijks tijdschrift, 1940, nr. 16.

de grote bijval: in december waren er 72 ingeschrevenen³.

Uit dit – onvolledig – verslag van de VNZ-activiteiten kunnen we besluiten dat de werking in 1940 kon verdergezet worden en dat zelfs enkele bestuursleden buitenlandse reizen konden ondernemen. Contacten onderhield het zangverbond met VIVO en de DeVlag zowel als met het COV.

Gedurende het volgende oorlogsjaar werden een twintig- en een dertigdaags bezoek aan Nederland en een veertiendaags bezoek aan de Vlaamse arbeidskampen in Duitsland gebracht. Het totaal aantal propaganda- en muziekavonden liep op tot 200 à 250⁴. Om het liedrepertorium aan te vullen, schreef het VNZ een wedstrijd voor toondichters uit. Onder de 183 deelnemers werden er zes bekroond met een premie van elk 500 fr. Van de winnaars zullen drie liederen bekend worden: „Kom in 't vendel” (W. Gijssels en I. Mortelmans), „Dietsche Vrouwen” (F. Vercnocke en I. Mortelmans) en „Dietsche Vrouwen” (Vercnocke en G. Feremans)⁵. Naast een heruitgave van *Al Stappend* werd het volkslied gepropageerd in *Hoort Allegaer* (36 Oudnederlandse liederen), *Zuidafrikaansche volksliederen* en *Nederlandsche volksliederen*. Vanaf februari 1941 verscheen het weekblad *Volk en Kunst* van „Volk en Kunst”, waarin het VNZ regelmatig een bladzijde verzorgde. In samenwerking met „Volk en Kunst” werd een jeugdzangfeest georganiseerd in Antwerpen, op 11 juni 1941⁶.

Het Vlaams-nationaal zangfeest vond plaats op 31 augustus op de Grote Markt te Brussel. De mogelijkheid om het in de hoofdstad te laten plaatshebben werd in de programmabrochure voorgesteld als een flamingantische overwinning. Net als in 1939 in Brugge werd rond dit gebeuren een „Vlaamse dag” ingericht. In de voormiddag waren geleide bezoeken aan de stad gepland, 's avonds werd in het Paleis voor Schone Kunsten een Vlaams ontspanningsfeest gehouden. Dezelfde avond zond zonder Brussel een samenvatting van drie kwartier uit⁷.

Fotomateriaal en krantenberichten bevestigden de aanwezigheid van Duitse militairen als eregasten op het zangfeest. *Volk en Staat* vermeldde vertegenwoordigers van de Duitse Weermacht, de N.S.D.A.P. en de Duitse overheid, zonder hun namen te vernoemen. Bij de Belgische prominenten waren vertegenwoordigers van de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen (VAVV), die in het najaar van 1940 opgericht was als een niet-politieke organisatie, de Dietse Militie-Zwarte Brigade (de versmelting van de Dietse Militantenorde van het Verdinaso met de Zwarte Brigade van het VNV na het akkoord tussen beide partijen in mei 1941), het VNV, de DeVlag, Verdinaso, de Vlaamse Wacht (opgericht onder Duitse impulsen in mei 1941 om de orde te handhaven wanneer een deel van de bezettingstroepen

België verliet met het oog op de aanval op de Sovjetunie), V.O.S. en VIVO.

In zijn begroeting beklemtoonde voorzitter Peeters zijn geloof in een Dietse toekomst en: „... dat de nieuwe tijden die thans in smart en bloed geboren worden een betere en gelukkigere toekomst voor onze volksgemeenschap zullen brengen!”⁸. De gastspreker was de uitgesproken anti-Belgische dichter Wies Moens; hij bracht een ode aan het Dietse lied en riep op om Brussel, dat voor Vlaanderen verloren gegaan was, te verlossen. De dirigenten Meulemans, Duvosel, Hullebroeck, de declamator Arthur van Thillo, tekstschrijver Bert Peleman en regisseur Adolf Clauwaert verleenden hun medewerking.

Het zangfeest kende een talrijke opkomst en heette een succes⁹. In het liedprogramma was geen verandering tegenover de vooroorlogse zangfeesten te merken. Zowel strijd- als volksliederen kwamen ruimschoots aan bod.

Omwille van het succes van de dirigentencursus werd deze in het najaar 1941 uitgebouwd tot een schriftelijke leergang van een jaar per briefwisseling, waarna een diploma kon behaald worden. De syllabus werd samengesteld door Ivo Mortelmans, Walter Weyler, Edgard Wauters, Marc Coppens, Jef Horemans, Everard Verachtert, Eugene Van de Velde en Leonce Gras. De vier grote lesonderwerpen waren: muziekkennis en literatuur, zang, taalkennis en literatuur, interpretatie en schoonheid. Voor deze vernieuwde lessenreeks waren er 72 geïnteresseerden, waaronder veel leerkrachten¹⁰. Ook startte het nieuwe VNZ-project „Zingende Scholen”, vooral op initiatief van De Meyer, die door het ministerie van Openbaar Onderwijs aangesteld was tot inspecteur van de volkszang in de lagere scholen¹¹. Het VNZ interesseerde zich noodgedwongen voor dit nieuwe publiek omdat een deel van de volwassen bevolking in oorlogstijd wegviel en omdat Willem De Meyer in zijn functie van inspecteur dit initiatief van de grond kon helpen. In de „Zingende Scholen” werden zowel stap-, volks- als heimatliederen aangeleerd. Regelmatig waren er interscolaire zangwedstrijden¹².

In 1941 groeide het VNZ dus uit tot een actieve en grote organisatie, die niet enkel een zangfeest inrichtte maar tevens zorgde voor een dirigentencursus, de uitgave van liedbrochures, plaatselijke muziekavonden en zangwedstrijden tussen scholen. De bezetter stond duidelijk positief tegenover het zangverbond. Met de andere Vlaamse „collaborerende” verenigingen werden goede betrekkingen onderhouden, maar meer VNV-gericht dan in de richting van de DeVlag.

In 1942 ging de uitbouw van de organisatie gewoon door. De dirigentencursus floreerde; 150 geïnteresseerden schreven in. Marsliederen werden aangeleerd en herhaald tijdens openluchtbijeenkomsten.

3. *Zingend Vlaanderen*, 1940, p. 7.

4. *Zingend Vlaanderen*, 1940, p. 7.

5. „Kom in 't vendel” werd o.m. geprogrammeerd voor de Willem De Meyer-huldiging in 1942 door VNZ-Brabant, „Dietsche Vrouwen” van Mortelmans op het prov. zangfeest Limburg, 1943 en „Dietsche Vrouwen” van Feremans op het prov. zangfeest, Limburg, 1942.

6. F. HAEPERS in *Volk en Staat*, 22 juni 1941.

7. *Het Algemeen Nieuws*, 31 aug. 1941.

8. *Volk en Staat*, 2 sept. 1941.

9. *Volk en Staat*, 2 sept. 1941 en *Het Algemeen Nieuws*, 1 en 2 sept. 1941.

10. *Zingend Vlaanderen*, 1941, p. 7 en *Volk en Staat*, 21 nov. 1941.

11. Huldeboek „Kunst en Vermaak”, bezit van W. De Meyer.

12. *Zingend Vlaanderen*, 1941, p. 6.

sten¹³. Onder de titel „Zingend Vlaanderen” ging via zender Brussel tweewekelijks een VNZ-uitzending in de ether. Radio Hilversum zond VNZ-muziekavonden uit. Door een fotocopiëdiens konden muziekblaadjes en liedteksten goedkoop vermenigvuldigd en verspreid worden. De verkoopcentrale werd uitgebreid; ook publicaties van andere verenigingen zoals *Singhet ende weset vro* (KSA-Jong-Vlaanderen) en *De Goudgele Garve* en *Doedeljoe* (VIVO) werden verkocht. Op 15 februari ging de propagandafilm „Zingend Vlaanderen” in première in Antwerpen¹⁴.

De jeugdwerking werd nog uitgebreid en als bekroning werd het eerste Jeugdzangfeest georganiseerd op 2 augustus 1942 in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel¹⁵.

Langzamerhand ontstond in het VNZ een zekere wrevel tegenover de Duitsers, die de kaart van opbodpolitiek speelden tussen de DeVlag en het VNV. Het VNV werd enerzijds ontgoocheld in zijn verwachting erkend te worden als de enige politieke partij in Vlaanderen en anderzijds kwam in de plaats van de zo gegeerde Vlaamse autonomie meer en meer verduitsing. Een spoor van deze spanningen vinden we in het vierde provinciaal zangfeest van de Limburgse afdeling, in Genk op 16 augustus 1942. Opmerkelijk is de nadruk die in de bindteksten gelegd werd op de Vlaamse eigenheid door allusies als: „zo menig volk werd reeds bedrogen door licht betrouwen en valse waan”, „Wij stappen op met eigen lied en winnen onze sporen, betonen dat wij anders niet dan Vlaanderen toebehoren” en „Daar is maar één land dat mijn land kan zijn”. De liedkeuze was duidelijk ingegeven door de oorlogstoestand: „Soldaten”, „De trommel roept”, „De landsknechttrommen dreunen”. De sprekers waren Theo Brouns en A. De Poortere¹⁶.

Veertien dagen vroeger had het tweede oorlogszangfeest, weer op de Grote Markt te Brussel, al wrijving meegebracht. Een tekst van Hendrik Borginon moest op bevel van de Duitse censuur uit de programmabrochure. Borginon stelde duidelijk de noodzaak van de zelfstandigheid van Vlaanderen. „Betrekkelijk nuchter van aanleg, vaak bedrogen in hun verwachtingen, geraken de Vlamingen niet zo licht meer onder de bekoring van hoogdravende leuzen, of van grootscheepse plannen, waarin hun eigen rol en aandeel hun niet voldoende duidelijk toeschijnen. Voor continentale politiek, Germaanse leiding en dies meer, zal men tevergeefs pogen ze warm te maken, wanneer niet tevoren de zelfstandigheid van hun eigen volk uitdrukkelijk gewaarborgd wordt: geen vriendschap, geen medewerking zonder wederkerigheid”¹⁷. Ook riep Borginon op tot „deze zo vurig verlangde, doch vaak zo slecht gediende eensgezindheid in Vlaanderen”. Een cultureel artikel

van Jan Brans over de betekenis van de zangfeesten kwam in de plaats van Borginons tekst.

Peeters begroette de militaire vertegenwoordigers, dankte „... niet alleen voor hun sympathieke belangstelling, doch ook voor hun bereidwilligheid, waardoor het ons mogelijk gemaakt wordt, ook in de huidige omstandigheden, het zangfeest te doen doorgaan als een grootse volkse manifestatie”. Vervolgens verwelkomde hij: „... onze geëerde gasten uit het buitenland... die getuigen willen zijn van de herleving van het Vlaamse volk”. In derde instantie bracht hij hulde aan alle andere aanwezigen, in 't bijzonder aan de Vlaamse soldaten van het SS-legioen Vlaanderen en aan de vrouwen en moeders van de Oostfrontsoldaten¹⁸. We moeten ons de vraag stellen of het VNZ, om zich te kunnen afzetten tegen de Duitse annexatiegeest, zijn collaboratiebereidheid – zowel cultureel als militair – niet extra in de verf zette.

Om de VNZ-werking in 1943 te typeren: opvallend was het groot aantal cultuurdagen en het frekwent voorkomen van een culturele week waarin muziekavonden en zangnamiddagen de essentie vormden. In juni herhaalde het zangverbond haar jeugdzangfeest in de hoofdstad. In de jeugdwerking bleef De Meyer actief. Het door hem opgelegde programma omvatte: het „Blijheidslied”, „Mijn Vlaanderen heb ik hartelijk lief”, „Arteveldlied”, „Beiaardlied”, „De trommel slaat”, „Kempenland”¹⁹. De Meyer lichtte de leerkrachten in over doel, methode en belang van het zangonderricht en nam steekproeven in de vorm van zangwedstrijden tussen scholen of zangnamiddagen. Teksten over het lied van Callewaert, Verschaeve, de musicoloog A. Verbist en De Pillecijn, gaf hij op als dictees. Oost-Vlaanderen en Antwerpen bleken de meest muzikaal-actieve provincies te zijn²⁰.

De toenemende spanning tussen de bezetter en het VNV, tot welke richting het VNZ behoorde, veroorzaakte in 1943 een beperking van het zangfeest. Het VNZ voorzag een derde glorierijk feest te Brussel, maar werd hierin sterk teleurgesteld en verwezen naar de Vlaamse Opera te Antwerpen. Officieel werden de luchtbombardementen als reden opgegeven om de openluchtmeeting te schorsen²¹. Willem De Meyer verwijst ter verklaring naar de moeilijkheden rond de tekst van Borginon in 1942 en naar de weigering om het „Horst Wessellied” te programmeren. De Duitse overheid zou geëist hebben dat dit lied op het einde van het zangfeest gezongen werd tezamen met het „Wilhelmus”, „Die stem van Suid-Afrika” en „De Vlaamse Leeuw” om de volksverbondenheid van Vlaanderen en Duitsland te beklemtonen²². Noch *Volk en Staat* noch *Het Algemeen Nieuws* publiceerden enige uitleg.

Odiel Daem was feestredenaar. Daem had als lid van Rex-Vlaanderen het akkoord tussen Rex, VNV en Verdinaso van 5 mei 1941 ondertekend en was

18. *Volk en Staat*, 3 aug. 1942 en *Het Algemeen Nieuws*, 4 aug. 1942.

19. K. HOREMANS in *Volk en Staat*, 11 juni 1943.

20. Rondschriften van het VNZ aan de leden, april 1944; in 1943 in West-Vlaanderen 34 zangnamiddagen voor de schooljeugd, in Oost-Vlaanderen 68, in Antwerpen 55, Limburg 28 en Brabant 39.

21. Brief van De Meyer aan ons, 15 maart 1979.

22. *Volk en Staat*, 3 aug. 1943.

13. *Zingend Vlaanderen*, 1941, p. 7.

14. *Zingend Vlaanderen*, 1942, p. 8 en 20; de film toonde het 8ste zangfeest van 1941 in Brussel, het optreden van De Meyer en Wieske Aerts, het voorbereidend werk van koren w.o. „Kunst en Vermaak” en zingende scholen uit Antwerpen; de film duurt 40 min. en werd gemaakt door de firma „Ufa”.

15. *Het Algemeen Nieuws*, 2-3 aug. 1942, *Brüsseler Zeitung*, 2 aug. 1942.

16. Programmabrochure, prov. zangfeest Limburg.

17. Programmabrochure, 1942, ANZ-secretariaat.

daardoor een belangrijke figuur geworden in de collaborerende eenheidsbeweging. In 1942 werd hij schepen van Schone Kunsten te Antwerpen, hijzelf kwam trouwens uit de kringen van de toneelwereld. Daem vroeg zich af: „Ligt er niets paradoxaals in het feit dat, midden de tragische omstandigheden waarin wij leven, mij gevraagd werd een feestrede uit te spreken? Is er plaats voor een feestrede wanneer wij haast dagelijks beleven dat cultuurwaarden, die erfgift zijn van eeuwen beschaving meedogenloos worden vernietigd...”²³. Dit laatste was duidelijk een protest tegen de geallieerde bombardementen, een aansluiting bij de pro-Duitse propaganda die de aanwezigen overbekend was. In vergelijking met de twee vorige zangfeesten maakte dat van 1943 een zielige indruk.

In de zomer van 1944 organiseerde het VNZ nog zangnamiddagen voor de schooljeugd en diverse muziekavonden. In de Antwerpse Kempen had de week van zingend Vlaanderen plaats. Het derde jeugdzangfeest werd in Antwerpen gehouden.

Maar vanaf de landing van de geallieerden in Normandië op 6 juni 1944 tekende de Duitse nederlaag zich af. Een zangfeest kon niet meer georganiseerd worden, hoofdzakelijk wegens de gevoelens die bij het merendeel der mensen leefde tegen de collaborerende verenigingen. Nog vóór de bevrijding hield het Vlaams Nationaal Zangverbond op te bestaan. Bijna alle bestuursleden hadden te lijden onder de repressie. Verscheidene medewerkers werden eveneens vervolgd, maar meestal niet enkel omwille van hun rol in het VNZ.

2. De herleving

Pas in 1948 werd het zangverbond heropgericht, onder de benaming Algemeen Nederlands Zangverbond. Dit plan tot heroprichting was het eerst geopperd in de Antwerpse gevangenis, waar Willem De Meyer in november 1945 samen met advocaat Herman Wagemans in cel 176 C opgesloten zat. Hoewel duidelijk een herleving van het VNZ beoogd werd, liet men liefst de compromitterende benaming „Vlaams-nationaal” terzijde. Wagemans was in zijn Leuvense studententijd praeses geweest van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond. Hij had ook in nationalistische kringen opspraak verwekt, toen hij ter gelegenheid van de begrafenis van mgr. Ladeuze een toespraak hield. Tijdens de repressie verdedigde hij tot aan zijn eigen arrestatie nationalistien.

De andere stichtende leden waren dokter Wim Aelvoet, de leraars Edward Kerstens en Eugene De Ridder, schooldirecteur Frans De Bois, Jozef Clottens uit Vilvoorde, die zetelde in de beheerraad van de uitgeverij Periodica en in het hoofdbestuur van het Davidsfonds, de VTB en de VAB. Verder waren er Maurits Wagemans, de broer van Herman, Albert Pelckmans, de directeur van De Nederlandse Boekhandel te Antwerpen en tijdens W.O. II Verdinaso-gezinde. De overige medestichters waren Maurits Van Haegendoren, die actief was in de scoutsbeweging tot 1948, de componist Jan Brouns, de Antwerpse boekhouder Willem De Roy en de

bediende Jos Moorkens. Willem de Meyer werd verzocht op te treden als raadgever²⁴. Buiten de naam en de zetel, die van Borgerhout naar Antwerpen werd verplaatst, verschilden de statuten weinig van die van het VNZ. Doel van de vereniging bleef de muzikale opvoeding van het volk en de bevordering van het goede Vlaamse lied. De realisatiemogelijkheden, die vooral onder de oorlog uitgebreid waren met de koorleiderscursus, de radio-optredens, culturele dagen en concerten in binnen- en buitenland, werden uitvoerig omschreven.

Het eerste naoorlogse zangfeest vond plaats in Kortrijk, op 18 juli 1948. Het ANZ koos deze plaats omdat een Vlaams-nationale manifestatie in de grote steden, die na de oorlog links waren, niet welkom was. Daarom werd het katholieke Kortrijk uitgezocht. Omdat het in een uithoek van het land werd gehouden, maar in het bijzonder wegens de anti-Vlaamsgezinde gevoelens onder de bevolking waardoor anderen zich niet openlijk als flamingant wensten op te stellen, was het geen massamanifestatie meer. Het ANZ zelf schatte het aantal aanwezigen op 2000²⁵.

De avond vóór het zangfeest werd rond kampvuren een Boerenkrijgherdenking voor de jeugd gehouden²⁶. De zangfeestdirigenten waren Emiel Hullebroeck, Renaat Veremans, Jef Tinel en de minder bekende Daniel Clement en Karel Vandaele. Clement overleed in 1981 en werd herdacht op het jongste zangfeest. Voorzitter Herman Wagemans riep in zijn begroetingsrede op tot verzoening tussen „witten en zwarten”. Gastspreker pater Dewijn nam als thema „O land van roem en rouwe” en zette de repressieslachtoffers aan hun bitterheid te vergeten.

De katholieke Vlaamsgezinde kranten zoals *De Standaard*, *De Gazet van Antwerpen* en *Het Handelsblad* verheugden zich over de herleving van het verbond en noemden dit eerste zangfeest een stap in de goede richting. *Volksgazet* besteedde er geen aandacht aan, in tegenstelling tot *Vooruit*, dat er een fascistische meeting in zag²⁷.

Het ANZ bekommerde zich van in het begin om de leden en de koren. Willem De Meyer zou op eigen kosten het zangboekje *Zingende Brigands* aan de leden sturen. Ook werd de oprichting van afdelingen gestimuleerd. Opnieuw werd een verkoopcentrale ingericht. Speciale contacten waren er met de Vlaamse Volkskunstgemeenschap (VKG)²⁸. Een plaatselijk zangfeest werd georganiseerd, weer in het katholieke Kortrijk. Medewerking werd verleend aan een feest in Westkerke²⁹.

In het Algemeen Nederlands Zangverbond werd gepoogd de lijn van het VNZ volledig door te trekken. Maar voor een nieuwe ontplooiing moest het een beroep doen op de medewerking van katholieke jeugdverenigingen. Willem De Meyer kwam

24. Verslag dagelijks bestuur ANZ, 12 maart 1948.

25. Nota over principiële meningsverschillen in het ANZ, opgesteld door het ANZ en handelend over de moeilijkheden en de breuk tussen ANZ en de Dag van het Vlaamse Lied, 20 jan. 1957, p. 1.

26. *De Antwerpse Gids*, 19 juli 1948.

27. *De Standaard*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Handelsblad*, 19 juli 1948, *Vooruit*, 20 juli 1948.

28. Verslag ANZ-beheerraad, 22 oktober 1948.

29. Plaatselijk zangfeest Kortrijk, okt. 1948, beheerraad, 22 okt. 1948.

23. J. FLORQUIN, *Ten huize van...* (WDM), dl. 14, p. 163-164.

door zijn vele muziekavonden daarmee regelmatig in contact, nl. met de Chirojeugd, de Katholieke Studenten Actie (KSA), de Boerenjeugdbond (BJB) en het Vlaams Verbond van Katholieke Scouts (VVKS)³⁰. Vooral het VVKS stimuleerde de naoorlogse zangbeweging. In de plaatselijke afdelingen van deze vereniging leerden De Meyer en Armand Preud'homme Vlaamse liederen aan.

Op 30 april 1949 nam het overkoepelend orgaan van de katholieke jeugdbewegingen, het Jeugdverbond voor Katholieke Actie, het JVKA, een motie aan om niet naar het komende zangfeest te gaan³¹. Door deze beslissing werd het ANZ, dat zijn ledenaantal maar van 95 tot 361 had zien groeien, onder druk gezet om de katholieke jeugdbewegingen op te nemen in haar bestuur. Willem De Meyer pleitte ervoor om daarop in te gaan.

Er vonden onderhandelingen plaats tussen het ANZ en het Jeugdverbond voor Katholieke Aktie (JVKA), die resulteerden in een brief van Karel Cruysberghs, proost van het JVKA, waarin deze een aantal nieuwe deelgenoten voor het ANZ voorstelde, nl. Alfons Margot (NCMV), Van de Vijver, Van de Putte, de juffrouwen Van Parijs en Van de Putte (KAV), Maurits Coppeters (VVKS) en Marcel Vandewiele (ACV). Vooraf was uitdrukkelijk het ontslag gevraagd van voorzitter Herman Wagemans. Zijn opvolger was Albert Pelckmans, die de functie maar tijdelijk wenste waar te nemen. Als deelgenoten aanvaardde het ANZ naast de afgevaardigden van de jeugdgroeperingen ook Vlaamsgezinden uit andere cultuurverenigingen, waarschijnlijk om een aantal flaminganten op te nemen die voldoende tegenwicht zouden vormen voor de eventuele oppositie van de katholieke afgevaardigden: Edward Amter (Davidsfonds), Jozef Van Overstraeten (VTB), Valeer Portier (VEV), Maurits van Haegendoren, Max Wildiers o.cap., L. Van Damme en Steven Debroey³².

Een nieuwe deelgenoot die een belangrijke rol zal spelen, was Marcel Vandewiele. Hij was opgeleid tot letterzetter, was vanaf 1943 nationaal voorzitter van de KAJ en vanaf 1948 nationale verantwoordelijke voor de cultuur- en propagandadienst van het ACW. Hij organiseerde mee de jeugdbedevaart naar de IJzer, die een eerherstel bracht aan de vernielde toren. Het speciaal hiertoe opgerichte jeugdcomitee zorgde voor een verruiming in het IJzerbedevaartcomitee. In het ANZ leidde de uitbreiding tot moeilijkheden, in het IJzerbedevaartcomitee minder, aangezien Vandewiele tot in 1968 actief bleef deelnemen aan de organisatie van de jaarlijkse bedevaart, terwijl hij al lang uit het ANZ was.

Het twaalfde zangfeest, op 31 juli 1949, werd georganiseerd in Turnhout. De regisseurs Van de Velde en Steven Debroey moesten zich met schaarse middelen behelpen. Er werd een beroep gedaan op de schooljeugd van Geel en Turnhout om de koorzang te verzorgen. Een hammondorgel verving de muziekkapel. De jeugdbewegingen staken een handje toe: Scouts en KSA zorgden voor de ordedienst, de Chirojeugd verkocht programma's³³. Hulde werd

gebracht aan de Kempische heimatschrijver Jozef Simons, op wiens teksten Armand Preud'homme melodieuze componeerde. De avond tevoren was er een Jozef Simonsviering voor de jeugd, rond kampvuren; in de voormiddag vóór het feest onthulde de VTB een gedenkteken voor deze Kempenaar³⁴.

Dit zangfeest werd door de *Gazet van Antwerpen* en *Het Handelsblad* „geslaagd” genoemd, alhoewel het maar een povere afschaduwing was van de vooroorlogse feesten. *Het Handelsblad* stelde het zangfeest in het teken van de verzoening en de eenheid. *De Standaard* besprak het uitvoerig en benadrukte de aanwezigheid van leden van de KAJ, KSA, Scouts en de Zilvermeeuwjes. *Le Soir* had zich al vooraf afgezet, *Vooruit* bracht een schimpartikel³⁵.

Behalve aan het zangfeest werkte het ANZ aan een nieuw project: „de reeks der Vlaamse donderdagen”, muziekdagen met kooptredens, meestal o.l.v. Willem De Meyer. Drie liedbrochures kwamen op de markt: *Schoon Vlaanderen, Als de winden vrij en Hou ende trou*³⁶. Voor de koren werd een handleiding opgesteld door De Meyer, Edward Kerstens en De Rijcke. Deze laatste was geen deelgenoot, enkel een muzikaal medewerker. Het jaar 1949 betekende een heropleving van de muziekavonden. In het totaal werden er 321 ingericht³⁷.

In september 1949 werden de bestuursfuncties als volgt verdeeld: voorzitter Pelckmans, ondervoorzitters Maurits Van Haegendoren en Marcel Vandewiele, secretaris Maurits Wagemans, penningmeester W. De Roy en propagandaleider Willem De Meyer³⁸.

In november 1949 kwam er nog meer verruiming in het ANZ, naar aanleiding van een eis van de Katholieke Vlaamse Landsbond, die in ruil voor zijn medewerking zes personen in de beheerraad wenste³⁹. De Katholieke Vlaamse Landsbond, al in 1919 in Brussel gesticht als een federatie van katholieke verenigingen, kende na 8 jaar stilstand een heropleving na de oorlog, vooral met het Paascongres te Antwerpen, waaraan meer dan 1000 jongeren deelnamen. Dan werd een jeugdraad samengesteld met als voorzitter R. Monballiu en als secretarissen Marcel Vandewiele en Gaby Van de Putte.

Om deze eis tot verruiming te verantwoorden hanteerden de jeugdbewegingen het argument van hun grote getalsterkte. De algemene vergadering van het ANZ stemde hierover: 8 stemmen waren pro, 8 contra bij 9 onthoudingen. Jozef Van Overstraeten onderhandelde met de twee strekkingen en bewam dat er uiteindelijk toch tot uitbreiding besloten werd. Opnieuw werd een beheerraad samengesteld met als voorzitter Albert Pelckmans en als leden Vandewiele, De Bois, De Meyer, Van Bouwel, Van de Putte en Herman Wagemans⁴⁰.

Een nieuwe verruiming vond dus plaats, waarbij de deelgenoten Aelvoet, Constant Thijs (BJB) en Jeanne Cardijn aanvaard werden en waarbij naast

34. *De Standaard*, 1 aug. 1949.

35. 1 aug. 1949.

36. ANZ-beheerraad, 10 juli 1949.

37. *De Standaard*, 22 jan. 1949.

38. Beheerraad, 24 sept. 1949.

39. Nota meningsverschillen.

40. Het is niet duidelijk of het hier Gaby of Philippine Van de Putte betreft.

30. Nota meningsverschillen.

31. Verslag buitengewone alg. verg. ANZ, 23 juli 1949.

32. Nota meningsverschillen.

33. Beheerraad ANZ, april 1949.

Vandewiele ook Van de Putte en Van Bouwel (Chiro) in het bestuur opgenomen werden. Daarop nam L. Van Damme ontslag, omdat hij meende dat alle activiteiten in de toekomst zouden herleid worden tot het afwegen van invloeden⁴¹. Ook Pelckmans nam afscheid als deelgenoot en als voorzitter. Herman Wagemans werd voorzitter.

3. De scheuring

Voortdurend waren er strubbelingen tussen de nationalistische en de jeugdgroeperingen. Er werd door de katholieke fractie protest aangetekend tegen het ontbreken van de Belgische vlag en het zingen van de drie nationale liederen, het „Wilhelmus”, „Die Stem van Suid-Afrika” en de „Vlaamse Leeuw” op het provinciaal zangfeest te Damme. Daarop besloot de beheerraad het podium van het komende zangfeest te versieren met Belgische, Vlaamse en Antwerpse vlaggen⁴².

Een nieuw twistpunt was de nummering van de zangfeesten. De afgevaardigden van de jeugdgroepen vroegen om de weglating van de nummering, maar het ANZ hield vast aan de traditie, vooral om te beklemtonen dat zij de opvolgster en voortzetter wilde zijn en blijven van het VNZ⁴³.

Vanaf januari 1950 spande het ANZ zich in om over heel Vlaanderen nieuwe afdelingen op te richten. In de voornaamste steden zouden deze autonoom kunnen optreden, in minder grote centra in samenwerking met andere cultuurverenigingen. De ledenwerving ging gestadig verder, zodat *De Standaard* triomfantelijk meldde dat het ANZ bijna 100 aangesloten koren telde. *Harop*, het tijdschrift van het ANZ, werd driemaandelijks uitgegeven. Een cursus voor koorleiders werd gegeven door Willem De Meyer, Ernest Van der Eycken en Edward Kerstens.

Om het zangfeest te organiseren stelde de beheerraad een speciale commissie samen bestaande uit: Frans De Bois, Jan Delbroeck (KAJ), Jos Van Bouwel (Chiro), Marcel Vandewiele (ACW) en Fernand Joris (VVKKS)⁴⁴.

Op 30 juli 1950 had in het Antwerps Sportpaleis – de Grote Markt was geweigerd – het zangfeest plaats. Weerstanders hadden bedreigd met incidenten, maar er kwamen geen moeilijkheden. Er was geen toespraak, wel de voorlezing van de „Boodschap aan Vlaanderen” van Lodewijk Dosfel. Dosfel was al overleden in 1925, maar zijn persoon en geschriften bleven de flaminganten aanspreken. De dirigenten waren: Lieven Duvosel, Emiel Hullebroeck, Renaat Veremans en Ivo Mortelmans.

De *Gazet van Antwerpen* noemde het zangfeest van 1950 een „feest zonder weerga in de Vlaamse geschiedenis”. *Het Handelsblad* telde 15.000 aanwezigen en ook *De Standaard* achtte het succes enorm. Deze katholieke kranten stonden duidelijk positief tegenover de verruiming in het zangverbond. *Volksgazet* en de *Nieuwe Gazet* publiceerden een kort, negatief verslag⁴⁵.

41. Nota meningsverschillen.

42. Beheerraad, 20 juni 1950.

43. Beheerraad, 5 juli 1950.

44. Beheerraad, 26 nov. 1949.

45. *Gazet van Antwerpen*, *De Standaard*, *Het Handelsblad*, 31 juli 1950, *Volksgazet*, 31 juli, *Nieuwe Gazet*, 1 aug. 1950.

Valeer Portier en Jozef Van Overstraeten drongen er in september op aan dat een officieel verkozen voorzitter zou aangesteld worden. Wagemans werd bevestigd in zijn functie van voorzitter, Van Bouwel werd secretaris en Valeer Portier penningmeester. Portier had in Gent rechten gestudeerd en werd in 1939 advocaat te Brugge. Na W.O. II werkte hij bij het Vlaams Economisch Verbond. Stilaan werd hij de centrale figuur in het ANZ. Vandewiele, Van Overstraeten, pater Wildiers en juffrouw Van de Putte waren lid van de beheerraad⁴⁶.

De moeilijkheden tussen de twee groepen in het ANZ werden ernstiger naar aanleiding van de vlaggenkwesie op het zangfeest van 1951 op het Gentse Sint-Pietersplein. Het stadsbestuur eiste dat het podium zou versierd worden met de Belgische driekleur⁴⁷. Valeer Portier stelde dat zijn houding tegenover het ANZ zou bepaald worden door het al of niet toegeven aan het stadsbestuur en aan de katholieke fractie, die de eis tot het hangen van de driekleur steunde⁴⁸. Wagemans paaide het stadsbestuur door te verklaren dat er „... door het ANZ geen exclusieve tegen de Belgische vlag werd uitgesproken, en dat haar vroegere beslissing alleen leeuwvlaggen te hangen, bedoeld was om de eenheid tussen de Vlamingen te beklemtonen”⁴⁹. Het ANZ was bereid de Belgische vlag te hangen.

Vrijdagavond voor het zangfeest van 29 juli 1951, toen het ANZ niet meer kon afzien van het Sint-Pietersplein, eiste het stadsbestuur drie Belgische vlaggen extra. Het stadsbestuur bracht deze driekleuren zelf aan op zaterdagavond. Prompt werden ze gestolen en de vlaggemasten afgebroken. De nationalistische ANZ-fractie was daarmee ingenomen⁵⁰.

Leo Van Ackere schetste de sfeer in een door hem opgestelde brochure over de historiek van de „Dag van het Vlaamse Lied”: „Voor de zangfeesten van 1950 en 1951 mag onthouden worden de uren-, weken-, maandenlange discussies in de beheerraad tussen ons en het andere kamp om te weten te komen: hoeveel en welke vlaggen, hoeveel en welke 'volksliederen', wanneer en hoe die volksliederen zingen... Er was dus medewerking, maar het ging van meet af aan zeer lastig...”

Floris Van der Mueren, de Gentse professor in de musicologie, wees in zijn toespraak op het Gentse zangfeest op de noodzaak van de geestelijke ontplooiing van Vlaanderen. Hij keurde het plan voor de heroprichting van de IJzertoren goed en ging vervolgens heftig te keer tegen de jazz-muziek, die de goede muzikale smaak volledig afstompte. Duvosel, Veremans, Hullebroeck, Jef Tinel en Ivo Mortelmans leidden de massazang.

De Standaard telde 15.000 toeschouwers en de Vlaamse katholieke bladen feliciteerden het ANZ, *Vooruit* vond dat de aanwezige jeugdvennooten de Hitlerjeugd weer in herinnering brachten en dat „de

46. Nota meningsverschillen.

47. Beheerraad, 10 febr. 1950.

48. Portier stelde voor het zangfeest te laten plaatshebben op het buitengoed „Kriekenberg” te Deurle, eigendom van R. Welvaert, waar het VEV zijn tuinfeesten gaf.

49. Brief van 2 juli 1951.

50. Interview met Karel Dillen, 19 dec. 1978; en Leo Van Ackere in een nota over de historiek van de Dag van het Vlaamse Lied, papieren van KSA, bezit van Dr. L. Vos.

paar duizend die waren opgekomen, het entreegeld niet schenen betaald te hebben om mee te zingen, maar wel om enkele keren houzee te roepen" ⁵¹.

Weer organiseerde het ANZ een schriftelijke cursus voor zangonderricht, waarna een diploma kon verkregen worden van het ministerie ⁵². De Antwerpse afdeling werkte flink.

Het jaar 1952 begon met een akkoord tussen de twee strekkingen om de „neutrale” professor Van der Mueren als ere-voorzitter aan te stellen. De tegenstellingen laaiden weer op ter gelegenheid van het Antwerpse provinciale zangfeest. De beheerraad had zich al eerder beraden over het statuut van deze afdeling, die in conflict lag met de jeugdverenigingen n.a.v. de interpretatie van de woorden „strijdbaarheid van het organisme”. Aan deze moeilijkheden zal het verschijnen van de radicale flamingant Rudi Van der Paal wel niet vreemd zijn, net als de figuur van Herman Wagemans. Portier omschreef het probleem met de Antwerpse afdeling als een personenkwestie. Indien er mensen uit de Katholieke Actie in het bestuur zouden zitten, zouden er geen moeilijkheden zijn. Een nota werd opgesteld door Van Bouwel i.v.m. de statuten der afdelingen, maar de onderhandelingen schoten niet op. De moeilijkheden in verband met deze kwestie vormden het eerste openlijke verzet van de nationalistische tegenover de jeugdbewegingen.

De verhouding tussen de twee strekkingen werd er niet beter op. In april 1952 richtte Portier een scherp verwijt tot de jeugdbewegingen, omdat „... deze bestaande groeperingen juist niets doen. Indien de KAJ 100.000 leden telt, moeten er 50.000 op het zangfeest zijn” ⁵³. Vandewiele stelde zich borg voor een opkomst van 25.000 jongeren, maar meende dat de jeugdgroeperingen „... thans tegengehouden worden door het probleem van de afdelingen”. Portier zag de situatie heel anders en vond dat, net als in het IJzerbedevaartkomitee, de nationalistische zouden geweerd worden, indien ze niet op hun stuk bleven staan ⁵⁴.

In het weekblad *Opstanding*, de spreekbuis van de Vlaamse Concentratie, werden de tegenstellingen fel benadrukt en op de spits gedreven. Karel Dillen schreef ter gelegenheid van het Guldensporenfeest, dat door de Antwerpse afdeling was ingericht: „... de spanning rond het Vlaams-nationaal zangfeest stijgt voortdurend en alleszins wordt Brussel een krachtproef tussen de nationalistische Vlamingen en de clericale politieke knechtjes” ⁵⁵. Een aantal nationalistische wensten duidelijk de terugtrekking van de katholieke afgevaardigden uit het Algemeen Nederlands Zangverbond.

Vóór het zangfeest in het Sportpaleis te Brussel, 23 mei 1952, werd een speciale vergadering belegd in het „Hof van Engeland”, een door nationalistische druk bezocht Vlaams café. Het motto van deze bijeenkomst luidde: „Wij zijn het nationalisme”. Er

waren leden van de Vlaamse Militanten Orde, de Jong-Nederlandse Gemeenschap (een groep rond Karel Dillen) en andere nationalistische aanwezig. Hier werden de incidenten die op het zangfeest zouden plaats grijpen, georchestreerd. De militanten zouden zich in kleine groepjes onder het publiek verspreiden en slogans roepen zoals: „Amnestie! Elias vrij! Weg met de CVP! De Kempen vrij!”. Dit laatste sloeg op Engelse militaire basissen in die streek, waartegen toen heel wat protest rees ⁵⁶.

Voor de afgevaardigden van de katholieke groeperingen was het zangfeest één incident. Naast de storende kreten, het binnenbrengen van de oranje-blauw-bleu vlag onder daverend houzee-geroep, was er de redevoering van Wagemans. Die schetste eerst de historiek van de zangfeesten, pleitte voor amnestie, het toepassen van de taalwetten en het ver-nederlandsen van Brussel.

De ANZ-beheerraad vergaderde op 1 juli. Penningmeester Portier deelde mee dat het zangverbond financieel aan de grond zat. Vandewiele beklagde zich over de afwezigheid van Belgische driekleuren en laakte de rede van Wagemans, waarin voorkwam: „Het doet er niet toe wat we geweest zijn onder de oorlog, wel hoe we geweest zijn”. De tekst was vooraf enkel gelezen door Portier en Wildiers. Vandewiele besloot: „Het was inderdaad het 15de Vlaams-nationaal zangfeest, geheel in de vroegere geest... het gaat niet meer, we moeten er de brui aan geven...” Dat Vandewiele toch nog hoopte op verdere samenwerking, bleek uit zijn woorden: „Wij kunnen niets anders dan speciale condities eisen voor de verdere werking” ⁵⁷. Begin juli verscheen een motie in de pers, ondertekend door de katholieke jeugdverenigingen, waarin de scheuring definitief aangekondigd werd.

Het zangfeest en de scheuring tussen de twee strekkingen binnen het ANZ vonden een enorme weerklank in de pers. De *Gazet van Antwerpen* stelde de Vlaamse Concentratie verantwoordelijk voor de scheuring. *Het Handelsblad* vond dat de jeugdgroeperingen nu toegaven volledig machteloos te staan. *De Standaard* kante zich tegen „... sommigen die gemeend hebben uit het zangfeest politieke munt te slaan tegen de Vlaams-nationalistische jeugd en tegen het ANZ”. *Vooruit* zag in de incidenten de herhaling van de vooroorlogse moeilijkheden tussen de Katholieke Vlaamse Volkspartij en het Vlaams Nationaal Verbond. Het zag op het zangfeest duizenden fascistische met gestrekte arm en besloot: „Het Vlaamse zangfeest heeft plotseling een einde gesteld aan de algemene verbroedering die tot stand kwam na de laatste verkiezingen, met het enig doel van CVP de volstrekte meerderheid te verzekeren voor een halve eeuw” ⁵⁸. *

Kessel-Lo

Hildegard CROONENBORGH

56. Interview met K. Dillen, 19 dec. 1978; en Leo Van Ackere in zijn nota.

57. Nota meningsverschillen, p. 6.

58. *Gazet van Antwerpen*, 24 en 26 juni, *Het Handelsblad*, 24 juni, 5, 6, 7 juli, *De Standaard*, 23, 24, 25 juni en 3 juli 1952 en *Vooruit*, 2 juli en 15 juli 1952.

* In een volgend artikel zullen we de mislukking van de katholieke dissidentie beschrijven.

51. *Gazet van Antwerpen*, *De Standaard*, *Het Handelsblad*, *De Gentenaar*, *Vooruit*, 30 juli 1951.

52. *De Standaard*, 7 aug. 1951.

53. Beheerraad, 2 april 1952.

54. Nota meningsverschillen.

55. *Opstanding*, 23 mei 1952.